

Promoveren

Promoveren

Een wegwijzer voor de
beginnend wetenschapper

Volledig herziene druk

Herman Lelieveldt

Amsterdam University Press

Vormgeving omslag: Coördesign, Leiden
Vormgeving binnenwerk: Crius Group, Hulshout

1e druk november 2001
2e herziene druk april 2002
3e herziene druk januari 2007
4e herziene druk januari 2009
5e herziene druk september 2011
6e volledig herziene druk juni 2013
7e volledig herziene druk juni 2024

ISBN 978 90 4856 568 9
e-ISBN 978 90 4856 569 6 (ePub)
NUR 840

© H. Lelieveldt / Amsterdam University Press, Amsterdam 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 17B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
1 Kiezen voor de wetenschap	11
Waarom een proefschrift?	11
Oriënteren	13
<i>Onderzoeksmaster</i>	13
<i>Een artikel schrijven</i>	14
<i>Promotieplaatsen vinden</i>	15
<i>Zelf een voorstel indienen</i>	17
<i>Promoveren in het buitenland</i>	19
Solliciteren	20
<i>Het gesprek</i>	21
<i>Omgeving en onderwerp</i>	24
<i>Arbeidsvoorwaarden</i>	26
Wat als ik het nu eens niet deed?	27
2 Starten op de universiteit	29
Opleiding	30
Lesgeven	32
Het opleidings- en begeleidingsplan	33
Na drie maanden: een balans	35
3 Planning	37
Modulair werken	37
Tijdplanning	38
<i>Tijdschrijven</i>	44
<i>Taalkwesties</i>	45

Orde in de chaos	46
<i>Inhoudsopgaven, schema's, mindmaps en pijldiagrammen</i>	47
<i>Opslaan: databases en dossiers</i>	50
<i>Elektronische bestanden</i>	51
4 Praten met de stof	53
Op zoek naar de probleemstelling	53
Zoeken	56
Lezen	58
Schrijven	60
5 Praten met anderen	63
Promotoren, begeleiders en commissies	63
<i>Afspraken over de begeleiding</i>	65
<i>Wat je wel en niet van begeleiders mag verwachten</i>	65
<i>Wat begeleiders van jou mogen verwachten</i>	67
<i>Afspraken met de dagelijks begeleider</i>	67
<i>Afstemming tussen dagelijks begeleider en promotor</i>	69
Struikelblokken	70
<i>Geen tijd, niets gelezen, te weinig afspraken</i>	71
<i>Stijlconflicten: resultaatgerichte en procesgerichte begeleiders</i>	71
<i>Mag ik ook nog wat zeggen?</i>	72
<i>Rolconflicten: de coach en de examinerator</i>	73
<i>Interne en externe kritiek</i>	74
<i>Elkaar voor de gek houden</i>	75
Peer support	75
6 Werk presenteren	79
Congresseren	79
Publiceren	82
Populariseren	86

7	Vastzitten, pauzeren en doorgaan	88
	Dissertitis	88
	<i>Eenzaamheid</i>	88
	<i>Weer niks gedaan vandaag</i>	89
	<i>Er komt niets uit mijn pen</i>	91
	<i>Verveling</i>	92
	<i>Wie zit er op mijn proefschrift te wachten?</i>	93
	<i>Stoppen of doorgaan?</i>	94
	De kunst van het afronden	95
	<i>Op tijd stoppen</i>	96
	<i>Afleiding</i>	97
	<i>De verleiding van de nieuwe baan</i>	99
	<i>Tijdnood</i>	100
8	Promoveren!	103
	Van manuscript naar proefschrift	103
	<i>Manuscript- en promotiecommissie</i>	105
	<i>Manuscript prepareren</i>	106
	<i>Drukken en uitgeven</i>	107
	<i>Handelseditie</i>	108
	Van proefschrift naar promotie	110
	<i>Paranimfen</i>	110
	<i>Publiciteit</i>	111
	<i>Proefpromotie</i>	112
	<i>De dag ervoor</i>	113
	Dies est!	113
	<i>Na de promotie</i>	116
9	Wetenschappelijke integriteit	117
	Integriteit	118
	<i>Gegevensverzameling</i>	121
	<i>Gegevens analyseren en interpreteren</i>	122
	<i>Publiceren</i>	123
	<i>Beoordelen</i>	126
	Integriteit op de werkvloer	127

Bijlagen

- 1 De pijn van een promotie: burn-out en KANS/RSI 131
- 2 Fiscale aspecten 135
- 3 Aanbevolen literatuur 137

Voorwoord

Dit boek is een wegwijzer voor iedereen die promoveert of overweegt dat te gaan doen. Alle promovendi – of ze nu jong of oud zijn – zijn eigenlijk beginnende wetenschappers. Voor de meesten van hen vormt het schrijven van een proefschrift de eerste serieuze kennismaking met de wetenschap. Zoals bij ieder begin gaat ook het promoveren met veel vallen en opstaan gepaard. Veel promovendi doen te lang over hun proefschrift, beleven er te weinig lol aan of haken zelfs voortijdig af. Dat is jammer, omdat het schrijven en voltooien van een proefschrift een fantastische, leerzame ervaring is, die zowel binnen als buiten de wetenschap prima van pas komt.

De eerste editie van dit boekje verscheen in 2001. In de meer dan twintig jaar die sindsdien verstreken, is het academische landschap enorm veranderd. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van de bachelor-masterstructuur, de verdere differentiatie van het promotiestelsel en de toenomen publicatiedruk. Wat niet veranderd is, is het tamelijk unieke Nederlandse promotiesysteem waar je voltijds een aantal jaren aan een proefschrift mag werken. Ook zien we dat steeds meer mensen naast hun werk of na hun werkzame leven zich op een wetenschappelijk onderzoeksproject storten. Na een grondige herziening in 2013 werd het dan ook tijd om dit gidsje weer te actualiseren.

Het eerste hoofdstuk gaat over het zoeken naar een promotieplaats, waarna in hoofdstuk 2 de start van voltijdse promovendi op de universiteit centraal staat. Mensen die in hun eigen tijd promoveren – we noemen ze buitenpromovendi – kunnen dat hoofdstuk dan ook overslaan.

De planning van het promotietraject is het onderwerp van hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 ('Praten met de stof') staan vervolgens tips om actief te zoeken, te lezen en te schrijven. Hoofdstuk 5 gaat over de feedback van anderen (begeleiders, promotoren en collega's) op het onderzoek. Het daaropvolgende hoofdstuk is gewijd aan het presenteren van werk op

congressen en het publiceren van delen van het onderzoek in de vorm van artikelen. In hoofdstuk 7 komen de onvermijdelijke worstelingen van het promoveren aan bod en de hindernissen die vlak voor het einde kunnen opduiken. Hoofdstuk 8 behandelt de ins en outs van de promotieplechtigheid en het laatste stukje daarnaartoe. In hoofdstuk 9 behandel ik ten slotte een reeks vragen over wetenschappelijke integriteit.

In de drie bijlagen ga ik achtereenvolgens in op de gevaren van KANS/RSI en burn-out, en op de fiscale aspecten van het promoveren. Bovendien geef ik wat suggesties voor algemene literatuur over het opzetten van een onderzoek en het schrijven.

Veel kennis over de kunst van het promoveren blijft verborgen omdat de eigenaren daarvan niet beseffen dat er beginnende wetenschappers rondlopen die er veel aan zouden hebben. Los van de informatie die dit boek zelf bevat, moet deze wegwijzer ook gezien worden als een handreiking om die verborgen kennis bij collega's en begeleiders te ontsluiten. Het omwille van de leesbaarheid veelvuldig gebruik van de gebiedende wijs wekt wellicht de indruk dat ik zelf de ideale promovendus ben geweest en het allemaal beter weet. Het tegendeel is het geval. Ik heb dit boekje juist geschreven omdat ik zo veel dingen anders zou hebben aangepakt als ik van tevoren meer over het promoveren had geweten. Ik houd me ook nu daarom weer aanbevolen voor tips, commentaar en kritiek, die ik in een volgende editie zal verwerken.

Herman Lelieveldt, Middelburg, december 2023

1 Kiezen voor de wetenschap

Je hebt tegen het eind van je studie het gevoel dat je nog niet klaar bent. Je bent gefascineerd door je vak, je vindt het leuk om te puzzelen, je kunt het niet laten om iedere dag op internet te kijken of er nieuwe artikelen over je favoriete onderwerp verschenen zijn, en misschien heb je zelf al een keer iets gepubliceerd en haalde je daar veel bevrediging uit. Als dat zo is, wil je waarschijnlijk door in de wetenschap. Het schrijven van een proefschrift is de meest logische weg daarnaartoe. Wie verder wil in de wetenschap, zal wellicht willen promoveren.

De wens om een proefschrift te schrijven vinden we niet alleen bij net afgestudeerden maar ook bij mensen verderop in hun leven. Veel hbo'ers en academici met interessante banen buiten de wetenschap willen zich op een bepaald moment verder verdiepen in de achtergronden van hun vak, maar hun normale werk geeft ze daar niet de ruimte voor. Door het schrijven van een proefschrift creëren ze die ruimte. Met de daardoor opgedane kennis bewijzen ze vaak niet alleen zichzelf maar ook hun organisatie een grote dienst. En dan zijn er nog de duizenden mensen die na hun pensionering eindelijk de tijd hebben om nu eens serieus aan de slag te gaan met het onderwerp dat hen al jaren boeide. Het schrijven van een proefschrift geeft ze een concreet doel om dat onderzoek aan op te hangen.

Waarom een proefschrift?

Of het nu de net afgestudeerde is die zoekt naar een betaalde promotieplaats, of de werkende of gepensioneerde die denkt aan een bestaan als buitenpromovendus: zij allen staan voor de keuze om zich al dan niet in het wetenschappelijk onderzoek te storten. Wat al deze mensen bindt, is de inhoudelijke gedrevenheid die zo kenmerkend is voor de wetenschap. Wetenschappers houden van het diepgravende onderzoek dat een weten-

schappelijke omgeving hen biedt. Ze houden van lezen, schrijven, spitten en herschrijven. Ze zijn meestal fluitend door hun afstudeerscriptie of thesis heen gevlogen en de afronding daarvan heeft hun nieuwsgierigheid en wetenschappelijke honger niet gestild maar juist aangewakkerd. Die vormde de opmaat tot het echte werk: een proefschrift. De promotie bood ze de mogelijkheid om – voltijds – hun tanden in hun favoriete onderwerp te zetten. Die inhoudelijke gedrevenheid is dus de eerste karaktertrek van promovendi.

Een tweede karaktertrek is dat wetenschappers veel waarde hechten aan de vrijheid die het doen van onderzoek hen biedt. Er is nauwelijks een bezigheid te vinden waar je zo sterk baas van je eigen tijd en werkzaamheden bent. Ook als je het onderwerp voor je promotie niet zelf uitgekozen hebt, heb je een grote mate van zelfstandigheid bij het organiseren en plannen van je onderzoek. En zelfs als je in teams aan een project werkt, zul je naast het vele teamwork ook veel tijd in je eentje doorbrengen bij het verzamelen, analyseren of rapporteren van gegevens. Die grote mate van vrijheid en zelfstandigheid vormt dus een tweede punt.

Wetenschappers zijn met andere woorden intrinsiek gemotiveerd. Ze halen bevrediging uit het onderzoek zelf en niet zozeer uit de zaken die dat werk oplevert (geld, status et cetera). Die intrinsieke motivatie zou iedere promovendus in enige mate moeten hebben. Naast deze intrinsieke redenen zijn er natuurlijk ook instrumentele redenen om te gaan promoveren: een betere arbeidsmarktpositie, het verbeteren van je carrièrekansen, een opleidingsplaats als specialist, of de status die je hoopt te krijgen als er dr. voor je naam staat. Maar al deze beloningen liggen pas na de promotie en het is de vraag of zij genoeg drijfvermogen genereren om de van tijd tot tijd veeleisende promotieperiode door te komen. Wetenschap vereist veel doorzettingsvermogen, organisatietalent en eelt op de ziel. Je moet een niet aflatende drang hebben om de onderste steen boven te krijgen; je moet in staat zijn om een complex project te runnen; je moet goed kunnen omgaan met tegenslagen en kritiek. Als je gedreven bent, zul je je niet laten afschrikken door deze ‘eisen’.

Het is altijd goed om na te gaan of de wil om te promoveren een echt positieve keuze is, of wellicht toch ingegeven is door andere motieven.